

NASLOVNICI POD ROB

V pričujoči številki *Erjavecija* smo za naslovno temo izbrali kratko predstavitev pomembnega, a doslej skorajda spregledanega dela iz zgodovine slovenskega naravoslovja. Gre za monografijo »*Marburg in Steiermark, seine Umgebung, Bewohner und Geschichte*«, ki je leta 1847 izšla izpod peresa dr. Rudolfa Gustava Puffa.

Izredno kvalitetno in obsežno delo, katerega uvodno poglavje je namenjeno predstavitvi narave Maribora in okolice, bi v naravoslovnih krogih verjetno še dolgo ostalo pozabljeno, ako bi Založba Obzorja po več kot 150 letih ne izdala slovenskega prevoda tega pomembnega dela. Knjiga z naslovom »*Maribor: Njegova okolica, prebivalci in zgodovina*« je tako v zbirki Documenta et studia historiae recentioris ponovno izšla leta 1999. Obsežno gradivo je skrbno prevedel Franček Vogeltnik, spremno študijo in dopolnitve pa je napisal Jože Curk.

Na prvi strani *Erjavecija* je predstavljena originalna naslovnica Puffove knjige »*Marburg in Steiermark, seine Umgebung, Bewohner und Geschichte*«, ki je leta 1847 izšla v dveh zvezkih pri Leykamovih dedičih v Gradcu. V naslednjih vrsticah smo kratki predstavitvi življenja in dela R. G. Puffa, dodali še »ponatis« slovenskega prevoda uvodnega dela o naravi, ki nam bo približal poldrugo stoletje star pogled na favno Maribora in okolice. Kačji pastirji žal niso omenjeni niti z besedo, so pa zato ostali podatki toliko bolj zanimivi in nedvomno zaslužijo širšo pozornost. Zaradi pomanjkanja časa in prostora je besedilo tokrat predstavljeno brez strokovnih opomb pri posameznih živalskih skupinah. Podrobnejša analiza originalnega besedila je še v pripravi in bo predvidoma objavljena v eni od prihodnjih številok revije *Natura sloveniae*.

RUDOLF GUSTAV PUFF

»*MARIBOR: NJEGOVA OKOLICA, PREBIVALCI IN ZGODOVINA*«

Rudolf Gustav Puff je monografijo o Mariboru dokončal leta 1846 (originalni rokopis hrani mariborski Pokrajinski arhiv) in naslednje leto je izšla v avstrijskem Gradcu pod naslovom »*Marburg in Steiermark, seine*

Umgebung, Bewohner und Geschichte«. Avtor je knjigo zasnoval in objavil v počastitev pomembnega zgodovinskega dogodka - izgradnje in prihoda železnice v Maribor. V tistih časih je knjiga predstavljala najboljše monografsko predstavitev kakega štajerskega mesta v predmarčni dobi, zaradi česar je bila deležna ugodnih kritik in bila tudi kmalu razprodana. Za njeno visoko raven govori tudi dejstvo, da pri drugih mestih dolgo ni našla posnemovalcev in da je moral tudi Maribor na drugo, a po obsegu in vsebini mnogo skromnejšo monografijo, čakati kar 60 let (A. Mally, 1906).

Življenja in dela dr. Rudolfa Gustava Puffa (1808-1865) na tem mestu ne bomo podrobneje predstavljali, saj lahko veliko podatkov najdemo v njegovi avtobiografiji, ki je vključena v slovenski prevod monografije o Mariboru. Omenimo naj le, da je bil izjemno izobražen in razgledan človek, tako na družboslovnem, kot naravoslovnem področju. V Mariboru je aktivno sodeloval v družabnem življenju, med drugim je tudi vodil leta 1823 ustanovljeno „Bralno-kazinsko društvo“, katerega glavni namen je bil pospeševati družabnost meščanov. Tja so zahajali nekateri mariborski izobraženci, ki so se ljubiteljsko ukvarjali tudi z naravoslovjem in po vsej verjetnosti gre med njimi iskati izvirne avtorje podatkov za posamezne segmente uvodnega poglavja o naravi. Tako so se z botaniko v tistih časih ukvarjali profesor Georg Mally, kameralni uradnik Titel in okrožni komisar Fürstenwärther, kot zoologa sta bila slavna uradnik polkovnega računovodstva H. Justus, pa meščan Hartnagel, z entomologijo se je pečal Josef Holzer...

Spoznamo torej Maribor in okolico, kot so jo videli zoologi sredi predprejšnjega stoletja:

Oglejmo si bežno še *favno* najbližje mariborske okolice. Navadne domače živali: konji, govedo itd., se ne odlikujejo niti s posebnimi lastnostmi niti s posebno velikim številom. Drugače je z vzrejo perutnine, kopunov, puranov, gosi itd., ki v ničemer ne zaostaja za tisto v sosednjih Slovenskih goricah.

Med *lovno divjadjo* srečujemo na Pohorju rdečega jelena (*Cervus elaphus*) in srnjaka (*Capreolus*), divjo mačko (*Felis catus*), navadnega volka (*Canis lupus*), ki je pogosten prav do Ptujске ceste, komaj četrta ure od Maribora, alpskega zajca (*Lepus variabilis*), kuno zlatico (*Martes nobilis*) in le še zelo poredko

rjavega medveda (*Ursus arctos*), kakor tudi gamse, ki so jih v prejšnjih stoletjih, kadar so jih uplenili, pogosto omenjali, pa se zdaj vendarle še zatečejo sem. V okolici so številne lisice (*Canis vulpes*), poljski zajci (*Lepus timidus*), kune belice in dihurji (*Martes foina*, *Foetorius putorius*) celo v mestu; male podlasice (*Foetorius vulgaris*) ob poti proti Kamnici (Gams) in Melju (Melling), kakor tudi v mestnem jarku; velika podlasica (*Erminea*) in vidra (*Lutra vulgaris*) ob Dravi.

Med *perjadjo* poplačajo lovčev trud: divji petelini (*Tetrao urogallus*), ruševci (*Tetria*), gozdni jerebi (*Bonasia*), kotorne (*Saxatilis*), belke (*Lagopus*), poljske jerebice (*Perdix cinerea*), prepelice (*Coturnix dactylisonnans*), kosci (*Crex pratensis*), sloke (*Scolopax rusticola*), čokete (*Scolopax major*), barske sloke (*Scolopax gallimela*). V hribih in gozdovih živijo številne vrste ujed, med katerimi so najodličnejše: beloglavi jastreb (*Vultur fulvus*), rjavi jastreb (*Vultur cinereus*), brkati ser (*Gypaetus barbatus*), sokol selec (*Falco communis*), škrljančar (*Falco subluteus*), mali sokol (*Falco aesalon*), navadna postovka (*Falco tinnunculus*), belorepec (*Haliaeetus ossifagus*), ribji orel (*Pantion haliaetus*), kragulj (*Astur palumbarius*), skobec (*Astur nisus*), navadna kanja (*Buteo lagopus*), močvirski lunj (*Circus cinnaceus*), pepelasti lunj (*Circus pygargus*) ter vse vrste rac, čapelj in štorkelj. Medtem ko so v prejšnjih časih z lahkomiselnim lovom hudo zmanjšali število najljubših *ptic pevk* in npr. povsem pregnali slavčke iz neposredne bližine mesta, pa srečujemo vendarle vse vrste drozgov (*Turdus*), povodnega kosa (*Cinclus aquaticus*), škorca (*Sturnus*), kobilarja (*Oriolus galbula*), prosnika (*Saxicola rubicula*), repaljščico (*Saxicola rubetra*), taščico (*Sylvia rubecula*), modro taščico (*Sylvia suecia*), pogorelčka (*Sylvia phonicurus*), šmarnico (*Sylvia tithys*), malega slavca (*Curruca luscinia*), velikega slavca (*Curruca phylomela*), rakarja (*Curruca turtoidea*), srpično trstnico (*Curruca arundinacea*), črnoglavko (*Curruca atricapella*), grahasto penico (*Curruca nisoria*), mlinarčka (*Curruca garrula*), rjavo penico (*Curruca cinerea*), poljskega škrljanca (*Alauda arvensis*), čopastega škrljanca (*Alauda cristata*), hribskega škrljanca (*Alauda nemorosa*), laškega škrljanca (*Alauda calandra*), veliko sinico (*Alauda Parus major*), meniščka (*Alauda atra*), žalobno sinico (*Alauda lugubris*), močvirsko sinico (*Alauda palustris*),

plavčka (*Alauda caerulea*), čopasto sinico (*Alauda cristata*), dolgorepko (*Alauda caudata*), rumenega strnada (*Emberiza citrinella*), ščinkavca (*Tringilla coelebs*), liščka (*Carduelis nabilis*) repnika (*Linarius ruber*), čizka (*Linarius spinus*), kalina (*Pyrhulla vulgaris*).

Mariborsko območje je prej revno kot bogato z *ribami*. Ulov ribičev sestavljajo povprečni krapi iz bližnjih ribnikov, postrvi iz svežih pohorskih potokov, končno pa še silno krepki sulci pri visokem stanju vode. Zraven tega naletimo v Dravi še na ostriže (Perca), globočke (Cobitis), brkice (Cobi barbatula), Gräšling (Cobi gobis), babice (Cob tinca), belko (Cob alburnus), navadne krape (Carpio), postrvi (Trutta), lipane (Thymallus), navadne ščuke (Lucius esox), ki so pogosto zelo velike in stare.

Dvoživk (Amphibia) je na tem območju mnogo pri Treh ribnikih, na Mariborsken otoku pri Kamnici (Felberinsel) in na Pohorju, in sicer najprej med žabami: več vrst pupkov, med njimi mali vodni pupek (Triton teniatus) z rumenimi progami po telesu, na Pohorju, Triton igneus, ki je na trebuhu ognjeno rdeč, pri Črnih jezerih na Mrzli planini na Pohorju, močerad (Salamandra terrestris), zelena rega (Hyla arborea), zelena žaba (Rana esculenta), rjava sekulja (Rana temporaria), rdeči urh (Bombina ignea), česnjarka (Bufo fuscus), navadna rdečkasto rjava krastača (Bufo cinereus), ki dočaka starost do 15 let, mladih krastač je po toplem dežju na tisoče na poti k Trem ribnikom; zelo redka je votlinska krastača (Bufo obstreticans), ki drsti v pesku, na suhih krajih Pohorja pogosto čevelj globoko pod površjem.

Naše *kače* spadajo, tako kakor vse evropske, k luskarjem, in sicer imamo na Pohorju gada (Coluber berus), ki je redkokdaj daljši od dveh čevljev; med očmi ima dve ploščici in na hrbtu črno cikcakasto progo, samci so svetlo rjasto rjavi, samice rjavo sive ali modro sive; njegova poglavitna hrana so miši, v njihovih luknjah tudi prezimuje; navadni gad (Vipera aspis) je okrog tri čevlje dolg, rjav s štirimi vrstami črnih lis; navadna belouška (Coluber natrix) je modrikasto siva, 2 do 4 čevlje dolga, v bližini vode in hlevov, kleti in kuhinj, sploh tam, kjer so žabe ali mlek, zlasti ob Pesnici, rumenkasta, 3 do 5 čevljev dolga, pleza na drevje in je podobna po mošku dišečemu navadnemu gožu; rdečkasto sivo pisana poljarica (Coluber austriacus) je redkejša,

okrog kuščarjev se ovije kakor udav in jih pogoltne; najdemo jo v Rušah (Maria-Rast) in Fali. Med breznogimi *plazilci* so zastopani: navadni slepec (*Anguis fragilis*), 1 čevelj dolg, za mezinec debel, rdečkasto rjav, s tremi temno rjavimi progami zgoraj, sploh ne grize, ker ima tako majhna usta, da požira samo žuželke; *Lacerta agilis et viridis* (kušer/kuščarica) skače psom na smrček, na Pohorju in Teznem doseže dolžino 15 palcev; rumena kuščarica (*Lacerta crocea*) je 6 palcev dolga; *muralis* (rjava pozidna kuščarica).

Predvsem pa so krasni *metulji*, pri katerih poleg običajnih južnonemških vrst mnoge vrste že spominjajo na bližino Italije. Naj jih navedemo: *Populi* (veliki trepetlikar), *Rumina* (petelinček), *Sphinx Ocellata* (okati vešček), *Sphinx populi* (topolov vešček), *Sphinx Tiliae* (lipov vešček), *Sphinx Neri* (oleandrovec), *Sphinx Convolvuli* (slakov vešček), *Sphinx Ligustri* (kalinov vešček), *Sphinx Atrops* (smrtoglavec), *Sphinx Celerio* (veliki vinski vešček), *Sphinx Elpenor* (srednji vinski vešček), *Sphinx Porcellus* (mali vinski vešček), *Sphinx Vespertilio* (netopirjavec), *Sphinx galli* (lakotov vešček), *Sphinx Quercus* (hrastov vešček), *Sphinx Oenotherae* (svetlinov vešček), *Phalena Atacci-Saturnia* (?), *Pavonia major* (veliki nočni pavlinček), *Pavonia media* (srednji nočni pavlinček), *Pavonia minor* (mali nočni pavlinček), *Tau* (beli T), *Bombices Quercifolia* (hrastolistni prelec), *Populi folia* (topolovolistni prelec, malo svetlejši), *Betuli folia* (trepetlikovolistni prelec, zelo bled), *Ilici folia* (bodikavolistni prelec), *Taraxaci* (regratov prelec), *Pruni* (slivova kokljica), *Potatoria* (rosopivka), *Venula* (veliki viličar), *Bucephala* (lipova hrbtorožka), *Versicolor* (brezov prelec), *Caja* (navadni medvedek), *Villica* (črni medvedek), *Monoecha* (smrekov prelec), *Purpuria* (škrlatni medvedek), *Aesculi* (kostanjev zavrtač), *Noctua Aulica* (rmanov medvedek), *Noctua Sponsa* (veliki rdeči trakar), *Noctua Promissa* (mali rdeči trakar), *Noctua Nupta* (navadni rdeči trakar), *Noctua Pacta* (vrbov rdeči trakar, dlakast), *Noctua Traxini* (modri trakar), *Noctua Janthina* (širokorobi rjavi trakar), *Noctua Fimbria* (bledi trakar), *Noctua Paranimpha* (navadni rumeni trakar).

O *hroščih*. Vse vrste kozličkov, kakor: *Hamaticherus-Prionus calichroma alpina*, *Saperda*, *Lamia tristis et textor*, *Ceramix*, *Purpuricenus megosa* idr.; vse vrste *Carabus* (krešiči, cvetni

hrošči in lepenjci); za območje v okolici Maribora so značilni *Cucujus depressus*, dve vrsti *Hololepta plana*, *Nebria*, *Corcolis*, *Pterostichus justii* (popolnoma nove vrste), ki so jih poprej odkrili samo na Ogrskem, Hrvaškem in v Dalmaciji; tudi večina *drugih žuželk* južne Nemčije doseže zavoljo ugodnega podnebja večjo velikost, bolj so številne in bolj razširjene, tako: pozidni prašiček (*Oniscus asellus*), peščeni prašiček (*Julus sabulosus*), strige (*Scolopendra*), pršica (*Acarus fluviatilis*), pasji klop (*Ixodex caninus*), sirova in mokna pršica (*Acarus casei et farinae*), slednja zlasti na posušenih slivah; na vrabcih in ščinkavcih pa *Acarus passerinus*.

Prav tako so zastopani pajki, in sicer navadni *Aranea*, *Salticus scenicus* (spomladi na oknih), *Dolomedes mirabilis* (z dolgimi nogami, v gozdu), zemski in obvodni risek (*Lycosa ruricola et linoralis*), kletar (*Segestria senoculata*), križavec (*Epeira diadema*), zelena *Cucurbitina*, navadni ščipalec (*Scorpio europaeus*) na Pohorju, muhe (*Musca*), ose šiškarice (*Cynips*), lesne ose (*Sirex*) vseh vrst; mravlje (*Formica herculanea*, rufa, fusca, nigra, rubra); mnogo peščenih os (*Sphex*), čmrljev (*Bombus*), sršenov (*Vespa carbo*).

Bolj slabo so raziskani *mehkužci* našega območja. Po številu in velikosti so opazne črevesne gliste, podančice (*Oxyurus*), pri konjih in ljudeh bičeglavec (*Trichocephalus dispar*), glistice (*Filaria*), *Nestelwürmer* (*Vena medinensis*); med živimi nitmi *Gordius aquaticus*, tanek kakor nit, pogosto zelo zavozlan, v vodnih jarkih na poti k Sv. Urbanu; *Kappenwurm* (*Cucullanus elegans* v črevesju naših rečnih rib; človeška glista (*Ascaris lumbricoides*), prav tako *Strongylus armatus*, pri ljudeh; *gigas*, izredno velik, pri psih; med močvirskimi črvi medicinska pijavka (*Hirudo medicinalis et gulo*), deževnik (*Lumbricus terrestris*).

Bogato naravo našega ozemlja bomo prepustili drugim, bolj izčrpnim opisom, mi se bomo pa posvetili več kot petstoletni človekovi dejavnosti v mestu in njegovih razcvetajočih se predmestjih, ki umejo kakor podeželske lepote smiselno združevati prirodnost in okus. Okolica, oddaljena več kot miljo od mesta v vseh smereh, pa bo zajeta v tretjem razdelku.

(M. BEDJANIČ)